

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ЛЕКСИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЖЕСТІВ В СУЧАСНІЙ
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

спеціальність 014 «Середня освіта (Мова та література (англійська))»

ОС — магістр

Виконавець: Возняк Х.О.

студентка ІІ курсу групи СО(МЛ(А))

(підпис)

Науковий керівник:

к. філол.наук.,доц. Герцовська Н.О.

(підпис)

Робота допускається до захисту:

Зав. кафедрою:

д. пед. наук, доц. Теличко Н.В.

(підпис)

«___» _____ 2019 р.

Мукачево – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ ПЕРЕДАЧІ ЖЕСТІВ ТА ЕМОЦІЙ.....	7
1.1. Невербальні засоби комунікації.....	7
1.2. Дослідження паралінгвістичних засобів у системі мови	12
1.3. Мовна актуалізація невербальних засобів прояву емоцій.....	20
1.4. Типи кінем та способи їхнього вираження.....	24
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КІНЕМ ТА ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	33
2.1. Засоби характеристики персонажів у художньому тексті	33
2.2. Паракінесичні явища у тексті художньої прози.....	39
2.3. Паракінесичні явища у драматургічному тексті.....	47
Висновки до розділу 2	53
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
СПИСОК ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ	63
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
АНОТАЦІЯ.....	65
SUMMARY	68

ВСТУП

Дипломна робота присвячена вивченню засобів передачі жестової поведінки персонажів у англomовному художньому дискурсі. Жестова поведінка, як складова частина невербального мовлення, є важливим доповненням до мовленнєвої поведінки персонажів і допомагає більш якісніше розкрити зміст і контекст спілкування, а також характери самих персонажів.

Вивченням цього питання займалися багато лінгвістів: Ш. Баллі [3], Р.Л. Бірдвістелл [40], [41], [42], Х. Міккін [20], А. Піз та Б. Піз [25], П. Екман [43], А.Дж. Греймас [44], Т. Слама-Казацу [45], Т. Тодоров [46], Е.М. Верещагін та В.Г. Костомаров [4], О.О. Джуматій [7], В.Г. Колшанський [13], [14], Г.Є. Крейдлін [16], В.А. Лабунська [17; 18], Т.М. Ніколаєва [21], [22], Е.А. Петрова [24], З.В. Савкова [30], О.А. Стародубцева [33], Л.М. Шелгунова [35; 36], Є.А. Ярусова [39] та ін., дослідження яких послужили теоретичною базою нашої роботи. Нами були використані також праці С.І. Аленікової [1], Е.Е. Анісімової [2], В.В. Ганєчко [5], Т.Т. Железанової [9], А.А. Капанадзе [11; 12], А.А. Леонтєва [19], А.В. Соколова [32] та ін..

У сучасній лінгвістиці ціль дослідження було зміщено з вивчення проблем словесного опису мовленнєвого спілкування на розгляд ролі та функціонування різноманітних засобів комунікативного процесу та, а саме, вербальної та невербальної поведінки, адже дані підсистеми існують в єдності та нерозривні у процесі взаємодії людей [8, с. 1].

Актуальність роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення вербального відтворення немовленнєвої комунікації у різних мовах, особливостей невербальної поведінки різних націй, аналіз несловесних повідомлень і способів їх лексичного позначення у різноманітних комунікативних ситуаціях. У зв'язку з цим дослідження системи невербальної семіотики та засобів її вираження у різних етнокультурах є актуальним та

служує для визначення спільних та відмінних рис між мовними засобами, що відображають особливості немовленнєвої поведінки у англійській мові.

Метою роботи є вивчення способів лексичної вербалізації жестів у сучасній англійській мові, зокрема на матеріалі англомовних художніх текстів.

Для досягнення мети роботи було вирішено такі **завдання**:

- проаналізувати існуючі у сучасній лінгвістиці погляди на проблему паравербальних засобів комунікації;
- дослідити термінологічний апарат з теми та дати визначення поняттю «кінема»;
- створити корпус кінем, виокремлених з англомовних художніх текстів, та здійснено їх структурно-семантичний аналіз;
- вивчити функції паракінесичних явищ у англомовних прозових й драматургічних текстах;
- виявити гендерну маркованість досліджених кінем у досліджуваній мові.

Об'єктом дослідження є паравербальні засоби комунікації.

Предмет вивчення – структурно-семантичні характеристики паракінесичних явищ, а також їх комунікативна функція у англомовному прозовому та драматургічному текстах.

Матеріалом дослідження стали фрагменти текстів з художніх прозових творів XIX-XX ст. Зокрема були досліджені тексти прозових творів: Charles Dickens "Hard Times", Ray Bradbury "Dandelion wine" та Neil Gaiman "Stardust", а також драматургічних творів: George Bernard Shaw "Arms and the man", William Somerset Maugham "Lady Frederick".

Для вирішення поставлених завдань при аналізі фактичного матеріалу застосовувався комплекс загальнонаукових та лінгвістичних **методів**: метод лінгвістичного спостереження, описовий метод, контекстуальний аналіз, метод функціонально-семантичної інтерпретації речення, зіставний метод, а також елементи кількісного аналізу.

Теоретична значущість дипломної роботи полягає у тому, що за

результатами дослідження зроблено певний внесок у вивчення проблем комплексного дослідження функціонування паракінесичних засобів у англomовних прозаїчних та драматургічних текстах, виявлено подібності та відмінності лексичних засобів відтворення особливостей невербальної комунікації представників англо-саксонського етносів.

Практичне значення проведеного дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів та висновків у нормативних курсах із загального мовознавства, лексикології, спецкурсах з психолінгвістики та соціолінгвістики. Крім того, результати дослідження можуть бути використані у практиці викладання англійської мови у вищих навчальних закладах.

Апробація роботи. За результатами дослідження опубліковано статтю у співавторстві з науковим керівником «Representation of emotions in the context of communication» // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія": збірник наукових праць.

Структура роботи обумовлена її метою та завданнями й складається зі вступу, двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаної літератури.

У **вступі** доведено актуальність досліджуваної теми, поставлену мету та завдання роботи, визначено об'єкт та предмет дослідження, подано теоретичне та практичне значення роботи, визначено структуру.

Перший розділ «**Дослідження способів передачі жестів та емоцій**» містить узагальний аналіз невербальних засобів комунікації, їх різновидів та способи їх вираження; досліджено мовну актуалізацію невербальних засобів прояву емоцій та невербальні засоби спілкування у системі мови.

У другому розділі – «**Структурно-семантичні характеристики та їх функціонування в художньому тексті**» – проведено структурно-семантичний аналіз паракінесичних явищ, що функціонують у англomовних прозових і драматичних текстах, здійснено їх класифікацію за різними параметрами, вивчено їх комунікативну функцію, а також проведено їх зіставний аналіз у

двох досліджуваних мовах.

У **загальних висновках** наведено основні результати дослідження.

Загальний обсяг роботи 70 сторінок. Список використаної літератури складається з 53 позицій.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

В процесі мовленнєвої комунікації окрім вербального, велике значення має невербальне мовлення. Воно може доповнювати повідомлення, передане за допомогою мови, може повторювати інформацію у повідомленні, а також може суперечити змісту мовленнєвого повідомлення.

При різних видах взаємодії люди постійно звертаються до невербальних засобів комунікації, і в цьому немає нічого дивного, адже вони несуть особливе функціональне навантаження. За своїми можливостями передачі інформації невербальні засоби не перевершують вербальні, однак слугують інструментом передачі додаткової інформації, яка часто відіграє виняткову роль у процесі розуміння всього змісту повідомлення. Необхідно відмітити, що вербальні засоби обмежені лише трьома каналами сприйняття: зором, слухом і дотиком (шрифт Брайля), а невербальні засоби використовують всі п'ять каналів: зір (зображення, особливі риси почерку, жести), слух (паралінгвістика), нюх (запахи як засіб комунікації), дотик (семіотика дотиків), смак (культурні особливості приймання їжі). Особливо важливу роль невербальні засоби відіграють при міжособистісній комунікації: ми займаємо певну дистанцію для діалогу, маємо зоровий контакт, торкаємося один одного, використовуємо навмисні інтонації. Невербальні засоби комунікації дозволяють нам краще зрозуміти іншу людину, або хоча б справити на нього приємне враження за рахунок дотримання тих норм, які прийняті в його культурному середовищі

Серед паралінгвальних засобів виділяються фонаційні, кінесичні та графічні. Об'єктом нашого дослідження є кінесичні явища невербальної поведінки, а саме жести та міміка персонажів художніх текстів, їх шкірні реакції, а також пози під час мовленнєвої діяльності.

Комунікативний підхід до вивчення мови визначив зміщення інтересу від мови до мовлення, до мовленнєвого акту, до умов його протікання. У поле

дослідження лінгвістики потрапило живе спілкування з усіма факторами, що його спричиняють. Діалог є особливою формою спілкування у тому сенсі, що партнери за комунікацією беруть у ньому участь безпосередньо і можуть не тільки чути один одного, а й бачити. Завдяки цьому участь мови у бесіді може бути значно скорочена, іноді навіть зведена до мінімуму. Тому для успішного ведення діалогу має значення не тільки вибір лінгвальних, але й паралінгвальних засобів.

Будучи постійним супутником мовних висловлювань, їх своєрідним "акомпанементом", паралінгвізми можуть сприяти успішній взаємодії між учасниками комунікативного акту, досягненню комунікативного ефекту. Враховуючи, що художня література моделює дійсність, звернемося до текстів художньої літератури, де автор при вербальному відтворенні комунікативного акту прагне передати те, що є характерним для мовного спілкування, як в аспекті особливостей мови, так і додаткових факторів, які присутні у мові паралельно. Тому тексти художньої літератури є найбільш доступним джерелом для дослідження функцій паралінгвізмів у процесі усного мовлення. Нами були опрацьовані англомовні прозові та драматургічні тексти XIX-XX ст.

На основі виокремленого з художніх текстів матеріалу здійснено такі класифікації:

1. за способом вираження жестової та мімічної поведінки персонажа,
2. за емоцією, яку виражає той чи інший жест,
3. за частиною тіла, яка бере участь у виконанні того чи іншого жесту,
4. за семантичною ознакою "частина тіла",
5. за актантами,
6. за гендерною ознакою.

В результаті кількісного аналізу фактичного матеріалу можна зробити такі висновки:

В текстах превалюють односкладні кінеми, наступною за кількістю

групою є кінесичні комплекси (дієслово + іменник). Головною виявленою особливістю виявилось використання в художній літературі фразових дієслів.

У всіх проаналізованих творах найбільш уживаними виявилися жести, які мають нейтральне значення чи позначають рухи персонажів, які не забарвлені емоційно, другою за частотністю групою у прозових творах є група кінем на позначення радості, а в драматургічних – схвалення та любові.

Що стосується частин тіла, за допомогою яких здійснюється жест, найбільш вживаними у досліджених прозових текстах є прояви міміки, тобто жестів обличчя, наступною за кількістю групою є група жестів на позначення пози чи рухів всього тіла, в драматургічних творах найбільше було виявлено поз персонажів, наступною за частотністю вживання стала міміка.

У англійській літературі імпліцитне вказування на частину тіла, що виконує жест, має місце часто. За допомогою сем передаються зміни пози, міміка та жести плечей.

Аналіз жестової поведінки за актантами показав, що у творах переважають моноактантні жести. Найуживанішим біактантним жестом виявилось потискання руки, яке присутнє у кожному з досліджених творів.

В результаті класифікації досліджених одиниць за гендерною ознакою чоловічих жестів було виявлено фактично в два рази більше, ніж жіночих.

На лексичному рівні головною особливістю англійських проявів жестової поведінки виявився той факт, що в англійській мові існує велика кількість синонімів на позначення жестів. Наразі це було виявлено в описах поглядів, змін пози та шкірних реакцій.

Особливу роль у створенні образу персонажа відіграють погляди. Погляд поєднаний з почуттями та думками людини (персонажа), його бажаннями та прагненнями; він виражає стан людини. Очі – дійсно надзвичайно важливий у фізіологічному, психологічному, соціальному, релігійному, культурному та багатьох інших відношеннях орган. Багато в чому завдяки унікальності своєї будови, очі беруть на себе особливу роль у передачі найрізноманітнішої

інформації, у тому числі й настрою, емоцій та почуттів людини, реакції на життєві і комунікативні ситуації, відношення до співрозмовника та оточуючих, стаючи, таким чином, однією з найголовніших знакових систем невербальної комунікації. Погляди і жести очей є важливим доповненням до вербального спілкування, підтвержуючи чи спростовуючи слова співрозмовників.

Отримані дані дозволяють зробити висновок про те, що жестикуляція персонажів однаково різноманітно представлена як в прозових, так і в драматургічних творах. Незважаючи на те, що франкомовні та англійські твори розрізняються за найуживанішими групами кінем та способами їх вираження, можна стверджувати, що невербальна поведінка персонажів у вивчених текстах є в однаковій мірі різноманітною. Однак, варто зазначити, що у творах XIX століття жестова поведінка проявляється у більшій мірі, ніж у творах сучасних авторів. Крім того, слід звернути увагу й на те, що спосіб опису невербальної поведінки диктується не лише законами жанру, але й особливостями стилю автора, персонажа та його ролі у творі. Отримані дані виявили різноманітність та відмінність проявів жестової та мимічної поведінки персонажів у прозових художніх текстах другої половини XIX ст. та XX ст.

Перспективою подальших досліджень вважаємо порівняльний аналіз лексики на позначення жестів на матеріалі англійської та української мов.



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>